

گزیده تاریخ ایران

○ ابوالحسن مبین

○ گزیده تاریخ ایران
○ نگارش: دکتر رضا شعبانی
○ ناشر: انتشارات بین‌المللی الهدی، تهران،
چاپ اول، ۱۳۸۱، ۴۴۹ ص، ۱۸۰۰۰ ریال

دولت آشور، تشکیل دولتی متحد از شش قبیله، حکومت دیاکو، فرورتیش، هوخستره و آژیدهاک - پادشاهان این سلسله - نبرد باسکاه، سقوط دولت آشور و تصرف نینوا در سال ۹۱۲ ق. م. و انتقال قدرت از هگمتانه به پارس مورد بررسی قرار گرفته است.

دولت «هخامنشیان» به عنوان دومین قدرت بزرگ آریایی مشرق زمین که جهان کهن را به استثنای دو ثلث یونان، تحت تسلط خود درآورده و مدت دو قرن و نیم راه و رسم‌های جدیدی بنا نهاد که تا آن روز یگانه و بی‌نظیر بود و بعدها نیز شاید هیچگاه همانندی پیدا نکرد، در فصل بعدی کتاب مورد ارزیابی قرار گرفته است. ورود پارسیان به ایران، پادشاهان پارس پیش از کوروش بزرگ، قبایل پارسی، ایجاد امپراتوری، روش مملکتداری، فتح بابل، خصایل کوروش، کمبوجیه و لشکرکشی به مصر، بردیا و قتل او به دست کمبوجیه، قیام بردیای دروغین و حکومت وی، روایت هروودت در مورد قیام گئوماته، مقایسه روایت هروودت و کتیبه بیستون در مورد واقعه بردیای دروغی، ارزیابی قیام گئوماته مغ، سرکوبی قیام گئوماته مغ، اجلاس مشورتی سران خاندان‌های بزرگ، نطق هوتانه، نطق مگابیز، نطق داریوش، پادشاهی داریوش اول، تشکیلات جدید حکومتی، برخورد ایران و یونان، خشایارشا و اقدامات سایر پادشاهان هخامنشی مطالب اصلی این فصل را تشکیل می‌دهند.

«عصر اسکندر» عنوان و موضوع فصل بعدی کتاب است. به نوشته مؤلف «در این دوره زندگانی مردم و حقوق آنها شدیداً آسیب دید و نه تنها سکنه ایران، بلکه مردم تمامی آسیا و حتی ساکنان یونان نیز از نظر تامین جانی، آزادی مذهبی و اقتصادی امنیت نداشتند. برخلاف تسامح کوروش و حکمت و تعلم داریوش، اسکندر فقط به جهانگیری و جهانشاهی می‌اندیشید، در نتیجه قتل و غارت و از

میان بردن آزادی ملت‌های مغلوب، با اقدامات وی قرین و همراه بود.» در این فصل برخی نظرات گوناگون راجع به لشکرکشی‌ها و اقدامات اسکندر و سرداران جانشین وی بخصوص سلوکوس مورد ارزیابی قرار گرفته است. در دوره سلوکی‌ها، ایرانیان دریافتند که ترفند یونانی کردن ایران و رواج هلنیسم، در واقع ابزاری برای حاکمیت است. در نتیجه هلنیسم که موردقبول عامه مردم نبود، کاملاً واپس‌زده شد و این کار با حمایت از اشکانیان همراه گردید.

نویسنده در فصل «پارت‌ها» از آنها به عنوان اقوام آریایی که در اثر همجواری و همنشینی با سکاهای ایرانی‌تبار، تحت تاثیر اخلاق و عادات آنها قرار گرفته بودند، سخن می‌گوید: «اشکانیان از میان قوم پارت روی کار آمدند. سلسله پانصد ساله اشکانی را باید در ردیف بهترین دودمان‌های حکومتگر ایران شمرد، چه در خلال تمامی دوران حکومت خود توانستند با کفایت بسیار در برابر دشمنان کشور در شرق و غرب ایستادگی کنند».

بررسی ساختار اجتماعی - سیاسی جامعه عصر اشکانی، اوضاع اجتماعی، حقوق خانوادگی و توجه به اجداد، حقوق خانوادگی شاه، ولیعهد، ملکه، زنان و کنیزان، حقوق زنان در عصر اشکانی، ملکه شدن موزاکنیزک رومی و پیامدهای آن، پدرکشی در پارت، برادرکشی در میان پارت‌ها، جنگ میان شاهزادگان، خانواده‌های حاکم، علل پیدایش نظام کشورداری پارتی، مجلس در عصر اشکانیان، پارت و قانون، اطاق محاکمات شاه، حقوق اسرا و پناهندگان، خواجه‌ها و خانواده‌ها، تقسیم ولایات، پارت‌ها و آذربایجان، پارت‌ها و ارمنستان، ملیت‌ها و قومیت‌ها، پارت‌ها و پارس، پارت‌ها و یهودیان، پارت‌ها و یونانیان، پارت‌ها و روم، توطئه رومی‌ها و پارت‌ها در خواب، مباحث اصلی این فصل است.

فصل بعدی که به «عصر ساسانی» اختصاص

دارد، با بحث از شاهان محلی استخر در پارس و دیدگاه آنان در قبال اشکانیان که بر روی قبایل چادرنشین پارتی تکیه داشتند، آغاز می‌شود. آنان به این دلیل که پارس‌ها نخستین اقوام آریایی بودند که در ایران اقامت گزیده بودند، اینک مدعیان تاج و تخت و پرچمدار نبرد با غاصبان برای احیای حاکمیت گذشته محسوب می‌شدند: «خاندان نجیب‌زاده، روحانی و صاحب نفوذ ساسانی، همانند همه وابستگان و منتسبان به دودمان هخامنشی، خود را از نژاد «دارای دارایان» می‌شمردند و به پارسی بودن خویش فخر می‌فروختند.» آنها قدرت مذهبی را با قدرت سیاسی درهم آمیخته و در جهت تشکیل سلسله‌ای مستقل گام برداشتند. در این فصل از پایگاه سیاسی - اجتماعی خاندان ساسانی، تاسیس سلسله ساسانی، دین و دولت: سیاست مذهبی و مذهب سیاسی، شاه آرمانی اندیشه سیاسی حاکم بر ایران باستان، اندیشه شاهی در عمل: تلاوم و تحول، سازمان سیاسی حاکمیت ساسانی: ۱ - دربار ۲ - دستگاه اداری کشور یا دیوان‌سالاری ۳ - وزیراعظم یا بزرگ فرمزار ۴ - دیوان‌های عصر ساسانی ۵ - اداره ایالات، تقسیمات کشوری و مرزبانان ۶ - سفیران و آیین سفارت ۷ - خاندان‌های بزرگ (و اسپهران) ۸ - دیوان قضا و دادگستری، و ۹ - طبقات اجتماعی سخن رفته است. «از فتح ایران توسط مسلمانان تا ظهور سلسله‌های محلی»، عنوان نخستین فصل از بخش دوم کتاب و تاریخ بعد از اسلام است. در این فصل اشاره مختصری به جنگ‌های اعراب برای تسلط بر ایران تا پایان دوره اموی، دوره بنی‌عباس و از خلافت سفاک تا ظهور طاهریان، گردیده است.

فصل «از طاهریان تا غزنویان»، به مسائلی که پس از فوت هارون الرشید واقع شد و حمایت ایرانیان از مامون تا قدرت‌یابی طاهریان در خراسان (۲۵۹-۲۰۶ ق) و روی کار آمدن سلسله‌های دیگر ایرانی نظیر علویان طبرستان (۳۱۶-۲۵۰ ق)،

دیلیمان در دو شعبه آل زیار (۳۱۶-۴۳۳ ق) و آل بویه (۴۴۷-۳۲۰ ق)، صفاریان (۳۹۳-۲۴۷ ق) و سامانیان (۳۸۹-۲۷۹ ق) می‌پردازد.

فصل بعد که «از غزنویان تا مغول» را شامل می‌شود. چگونگی تشکیل سلسله غزنوی (۵۸۲-۳۵۱ ق)، غوریان (۶۱۲-۵۴۳ ق)، سلجوقیان (۵۹۰-۴۲۹ ق)، خوارزمشاهیان (۶۲۸-۴۹۰ ق) و مهمترین اقدامات پادشاهان این حکومتها را به صورت بسیار موجز شامل می‌شود.

در فصل «از مغول تا صفویه»، از تهاجم مغولان به عنوان مصیبتی بزرگ یاد شده که تنها در ایران باعث کشته شدن دست کم شش میلیون نفر از مردم بی‌دفاع شد و پس از این حادثه، دوران جدیدی از حکومت اقوام بیابان گرد در این سرزمین آغاز شد که نزدیک به دو قرن طول کشید. حمله مغول به ایران و تأسیس سلسله ایلخانان، ایلخانان در ایران (۷۵۶-۶۵۱ ق)، ایلخانان مسلمان، فترت بین دوره ایلخانی و دوره تیموری، آل کرت (۷۸۳-۶۷۷ ق)، خاندان آل مظفر (۷۹۵-۷۲۳ ق)، چوپانیان (۷۵۸-۷۳۸ ق)، آل جلایر

در دوره سلوکی‌ها، ایرانیان دریافتند که ترفند یونانی کردن ایران و روح هلنیسم، در واقع ابزاری برای حاکمیت است. در نتیجه هلنیسم که مورد قبول عامه مردم نبود، کاملاً واپس زده شد و این کار با حمایت از اشکانیان همراه گردید

(ایلکانیان) (۸۳۶-۷۴۰ ق)، سربداران (۷۸۸-۷۳۶ ق)، خاندان اینجو (۷۸۸-۷۴۲ ق)، تیموریان (۹۱۱-۷۷۱ ق)، قراقویونلوها (۸۷۳-۸۱۰ ق) و آق قویونلوها (۹۲۰-۸۷۲ ق) مطالب عمده این فصل را تشکیل می‌دهد.

«از صفویه تا قاجاریه»، عنوان فصل بعدی کتاب است. صفویان پایه‌گذاران بزرگ‌ترین حکومت ایران پس از اسلام معرفی شده‌اند. دولت و حکومتی که با انتخاب مذهب شیعه و اعلام سیادت خویش، به قلب و جان ایرانیان هموطن خود حاکمیت یافتند و از آغاز تا پایان کار از حمایت بی‌دریغ ملت ایران بهره گرفتند. اقدامات و وقایع دوران پادشاهی شاه اسماعیل اول، شاه تهماسب، شاه اسماعیل دوم، شاه محمد خدابنده، شاه عباس اول، شاه صفی، شاه عباس دوم، شاه سلیمان صفوی، شاه سلطان حسین، و سپس به صورت خلاصه‌تر، اقدامات پادشاهان سلسله افشاریه (۱۲۱۸-۱۱۴۸ ق) و زندیه (۱۲۰۹-۱۱۶۳ ق) در ادامه این فصل ارائه شده است در فرازی از این فصل می‌خوانیم: «خاندان زند در

تاریخ ایران از شهرت نیکویی برخوردار است و این خوشنامی بیش از هر چیز از صفا و کرامت بنیانگذار این سلسله یعنی کریم خان تأثیر گرفته است. منتهی همانند دوره افشاریه مرد لایقی در میان فرزندان وی وجود نداشت که بتواند مسئولیت کشورداری را برعهده گیرد.»

وقایع تاریخی ایران «از قاجاریه تا پهلوی» در فصل بعد مورد بررسی قرار گرفته است. تأسیس سلسله قاجار با حوادث مهمی در جهان همزمان بود. یکی انقلاب کبیر فرانسه و ظهور ناپلئون و دیگر گسترش استعمار اروپایی که از دو سوی شمال و جنوب به مرزهای ایران نزدیک می‌شد و در سراسر دوران یکصد و چهل ساله آنان استمرار داشت.

در این فصل اقدامات آقامحمدخان قاجار، فتحعلی شاه، محمدشاه، ناصرالدین شاه، مظفرالدین شاه، صدر فرمان مشروطه، محمدعلی شاه، احمد شاه، دوزنمای کلی اوضاع مقارن ظهور رضاخان، مداخله یا نفوذ بیگانگان، اولتیماتوم روسیه، جنگ جهانی اول و قرارداد ۱۹۱۵ م. قرارداد ۱۹۱۹ م.

قرارداد بین دولت انگلستان و دولت ایران، رونویس نامه‌ای که همراه پیمان نامه است، مقدمات کودتای ۱۲۹۹ ش. مأموریت آبرون سایید، سیدضیاءالدین طباطبایی، رضاخان، ملاقات رضاخان با آبرون سایید، کابینه سیدضیاءالدین طباطبایی، آغاز مخالفت با سیدضیاءالدین، نخست وزیری قوام السلطنه، قیام محمدتقی خان پسیان، قیام میرزا کوچک خان، آغاز ضعف دولت

قوام السلطنه، کابینه مشیرالدوله، نخست وزیری مجدد قوام السلطنه، کابینه مستوفی الممالک، انتخابات مجلس پنجم، کابینه مجدد مشیرالدوله، ریاست وزرایی رضا خان و واقعه جمهوری خواهی از مسائل مهمی است که به صورت مفصل تری نسبت به فصل‌های قبلی در این قسمت مورد بحث قرار گرفته است.

محتوای فصل بعد، «از پهلوی تا انقلاب اسلامی» را در بر می‌گیرد. این فصل نیز همانند فصل قبل صفحات زیادی را در برمی‌گیرد و نشانه توجه بیشتر مؤلف به وقایع تاریخی معاصر و دوران نزدیک به آن است. ممیزات تاریخی عصر پهلوی، مدخل، دوران سلطنت رضاشاه (۱۳۲۰-۱۳۰۴ ش)، دگرگونی در زمینه‌های سیاسی، اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و نظامی، نحوه انتقال سلطنت از قاجاریه به پهلوی، اخراج ولیعهد از ایران، اقدامات سیاسی رضا شاه، مخالفت‌ها، الغای کاپیتولاسیون، نگاهی اجمالی به برخی از پیشامدها، قتل‌های مشهور: ۱- عبدالحسین تیمورتاش ۲- سردار اسعد بختیاری ۳- نصرت‌الدوله فیروز ۴- ماجرای میرزا علی‌اکبر خان

دوره، شورش‌های نظامی، گروه ۵۳ نفر، اقدامات اقتصادی: ساختمان راه آهن سراسری، تأسیس بانک ملی، اولین کارخانه سیمان در ایران، کارخانه قندسازی، اسکان عشایر، قضیه نفت، نگاهی کلی به سیاست‌های اقتصادی رضا شاه، اقدامات اجتماعی و فرهنگی: ساختمان دانشگاه تهران، تغییر لباس و کشف حجاب، سیاست خارجی رضا شاه: پیمان سعدآباد، گرایش به سوی آلمان، مشخصات دوره رضاشاهی: ۱- خصیصه استبدادی و خصلت دیکتاتوری، ۲- نظامی‌گرایی ۳- ملی‌گرایی ۴- مدرن‌گرایی ۵- تأثیر پدیده‌های جدی علمی و فنی ۶- مداخلات قدرت‌های غربی در سرنوشت ایران و ایرانیان و ارزیابی شخصیت رضا شاه، موضوعات بخش اول این فصل را تشکیل می‌دهد.

بخش دوم این فصل سلطنت محمدرضا شاه پهلوی را در سه دوره مورد بررسی قرار می‌دهد. دوره اول از شهریور ۱۳۲۰ تا کودتای ۲۸ مرداد ۱۳۳۲، و به موضوعاتی از قبیل نخستین روزهای سلطنت، تشکیل حزب توده، کنفرانس تهران، وقایع آذربایجان و کردستان، تجدید مطلع مسئله نفت، قیام سی‌ام تیر ۱۳۳۱ و کودتای ۲۸ مرداد ۱۳۳۲ می‌پردازد. دوره دوم از کودتای ۲۸ مرداد تا ۱۵ خرداد ۱۳۴۲، رویدادهایی نظیر بازگشت شاه به ایران، دولت زاهدی، محاکمه دکتر مصدق، کنسرسیوم نفت، نخست وزیری اقبال، تأسیس ساواک، حوادث سال‌های ۱۳۳۹-۴۲ را بازگو می‌کند. دوره سوم از ۱۵ خرداد ۱۳۴۲ تا ۲۲ بهمن ۱۳۵۷، تبعید امام خمینی (ره)، جشن‌های شاهنشاهی، تغییر تقویم هجری شمسی به شاهنشاهی، افزایش قیمت نفت، حزب رستاخیز، حقوق بشر کارتر و ایجاد فضای باز سیاسی و سیاست‌های خارجی محمدرضا شاه را شامل می‌شود.

موضوع فصل پایانی کتاب «ایران در عصر انقلاب اسلامی» است. در این عصر سبک و سیاق حکومتی کهنسال به یکباره از میان رفته و عرصه فردگرایی و خودمختاری و استبدادی مطلق پادشاهی به نظامی مردم سالار و برخاسته از آرمان‌های متعدد ملتی بلندقامت و رشید سپرده شده است. به عقیده مؤلف انقلاب اسلامی ایران، در اساس رویکرد تاریخی خود، واقعه‌ای فرهنگی و فکری است و ناگزیر است که به جریان اندیشه اعتنا کند و برداشت‌های اصولی ملتی هوشیار و بیدار را از تحولات جهانی و دلایل تغییرات را مورد توجه کامل قرار دهد. بررسی دلایل عمده پیدایش انقلاب: ۱- عامل اقتصادی ۲- عامل نظامی ۳- عامل اجتماعی ۴- عامل سیاسی ۵- عوامل فرهنگی، اخلاقی، عقیدتی و دینی محتوای این فصل را تشکیل می‌دهند.

در لابه‌لای کتاب عکس‌هایی از بناهای تاریخی ایران به تناسب موضوع به چاپ رسیده است. کتاب با فهرست منابع و مأخذ و فهرست اعلام به پایان می‌رسد.